

прогнозованість у відносинах між державами, зменшити ризик виникнення конфліктів та забезпечити міжнародний мир та безпеку.

3. забезпечення правової держави: дотримання верховенства права в умовах війни може забезпечити дотримання принципу правової держави та збереження довіри до правової системи. Це може забезпечити стабільність та зменшити ризик виникнення нових конфліктів після закінчення війни.

4. зменшення ризику гуманітарних криз: дотримання міжнародних гуманітарних стандартів може зменшити ризик гуманітарної кризи під час війни, забезпечити безпеку та захист для гуманітарних працівників та допомогти у забезпеченні доступу до гуманітарної допомоги для тих, хто її потребує.

Дотримання принципу верховенства права є важливою умовою для забезпечення захисту прав людини та забезпечення міжнародного миру і безпеки під час війни.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-92>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Малюга Леся Юріївна

доктор юридичних наук, доцент

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну з'явилося багато проблем у сфері захисту та соціальної безпеки дітей. За інформацією Офісу генерального прокурора, починаючи з 24 лютого 2022 р. станом на 7 квітня 2023 р. в результаті збройної агресії 467 дітей було вбито і 944 дітей поранені. З України до Росії були викрадені понад 234 000 дітей¹ і значна кількість дітей зазнали різного роду насильства. Злочини проти дітей є найбільш цинічними та зухвалими і їхня кількість постійно зростає. Тому для України вкрай важливим та болісним є саме захист прав дітей. І це питання стосується не тільки прямо постраждалих дітей під час воєнних дій, а й попередження усіх можливих пов'язаних із ними ризиків. Адже з 7,5 млн українських дітей, кожен має або тілесні

¹ Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

ушкодження, або порушення своїх прав,² які продовжують завдаватись і сьогодні.

За висновками експертів, переважна більшість переміщених зі сходу України дітей зазнали стресу внаслідок пережитих травм, зокрема, й психологічних, і сьогодні вони втрачають можливість швидкої адаптації на мирних територіях³. Вчинені воєнні злочини проти дітей є свідченням ігнорування міжнародного права у сфері захисту прав дітей. Міжнародно-правовий захист дітей передбачає існування цілісного міжнародно-правового режиму, що об'єктивується в діях суб'єктів міжнародного права, який є юридично визначеною, адже ґрунтується на відповідній міжнародно-правовій нормативній основі. Зазначені норми упорядковують міжнародно-правовий соціальний захист дітей, а також є основою для подальшого розвитку міжнародно-правового режиму, постаючи в якості свідчення прихильності міжнародного співтовариства ідеї необхідності забезпечення соціального благополуччя та захисту всіх дітей. Цю нормативну основу складають універсальні та регіональні міжнародно-правові акти, які носять обов'язковий або рекомендаційний характер. До документів обов'язкового характеру у сфері захисту прав дітей відносять:

1) акти ООН: Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та протоколи до неї (щодо питання захисту жертв міжнародних та не міжнародних збройних конфліктів); Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року зі змінами до нього, які стосуються права дитини щодо їх участі у збройних конфліктах; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року;

2) акти Ради Європи: Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року; Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 року; Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 року; Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 року; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року та протоколи до неї; Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003 року.

² Кожна українська дитина постраждала через війну. URL: <https://suspijne.media/245477-kozna-ukrainska-ditina-postrazdala-cerez-vijnu-gerasimcuk/>

³ Соціологічне дослідження «Індекс комфортності переселенців : фактор діти», здійснене у 2015 р. компанією TNS в Україні на замовлення громадської ініціативи «Відновлення Донбасу». URL: <http://nbuviap.gov.ua>

Актами рекомендаційного характеру щодо захисту прав дітей слід вважати Декларацію прав дитини від 20.11.1959 року, Декларацію про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14.12.1974 року та Загальну декларацією прав людини від 10.12.1948 року. Очевидно, що ігнорування і порушення рф міжнародних актів, статистичні дані про воєнні злочини та активні бойові дії в Україні підтверджують нові реалії сьогодення і встановлений чинним законодавством загальний порядок захисту прав дітей, який діяв у мирний час, у більшості випадків просто перестав працювати.

На думку вчених, вітчизняне законодавство характеризується наявністю прогалин у правовому захисті прав дітей, особливо неузгодженість між собою або відсутність спеціальних норм щодо надання спеціального захисту прав дітей під час збройних конфліктів, невідповідність їх міжнародним стандартам захисту прав дітей, «декларативність» законодавчих норм.⁴

Законом України «Про охорону дитинства» забороняється участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань[7]⁵. Крім того, Концепцією Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року в якості завдань було передбачено забезпечення захисту прав та інтересів дитини в умовах воєнних дій чи збройного конфлікту, зокрема: недопущення участі дітей у воєнних діях чи збройному конфлікті; забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій чи збройного конфлікту; впровадження комплексних заходів щодо створення умов для повноцінного життя та соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту.⁶ Зазначені положення відповідають аналогічним нормам міжнародного гуманітарного права. В цьому контексті, важливо

⁴ Турченко О.Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. Політичне жит-тя. 2019. No 2. С. 6–14.

⁵ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. No 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

⁶ Про затвердження Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text>

акцентувати увагу на положеннях Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яким передбачено, що насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої є одним з елементів злочину геноциду.

Нагальним питанням на сьогодні вважаємо соціальний захист дітей, оскільки на законодавчому рівні не закріплено виплати, пільги та інші види соціального захисту дітей, постраждалих від війни, що безумовно є важливим та необхідним. Для порівняння, після Другої світової війни, дітям, яким було менше 18 років, були створені державні гарантії відповідно до Закону України «Про соціальний захист дітей війни». Тому вважаємо за необхідне розробити зміни в цей закон із врахуванням потреби захисту прав дітей, які постраждали від війни в Україні.

Таким чином, наша держава відповідально застосовує норми міжнародного права з метою захисту інтересів дітей в умовах війни, приймає власні нормативні акти, створюючи безпечні умови для дітей в Україні. Проте, суттєвою перешкодою в їх реалізації стає ігнорування та невиконання протилежною стороною норм міжнародного законодавства. Численні випадки загибелі дітей через обстріл лікарней, театру у Маріуполі, залізничного вокзалу у Краматорську, житлових будинків в Одесі та Київщині, повинні бути визнані злочинами у судовому порядку в ході військової агресії проти України, а російські військові повинні понести покарання за їх вчинення. Зазначене вище, підкреслює важливість питання захищеності дітей під час війни, що потребує особливої уваги з боку правників, розробки новітніх підходів та забезпечення практичного застосування чинних правових норм, які покликані захищати права та інтереси дітей.